

ריס, ומדינות המערב הגיבו על כך כפיחותים תכופים של ערך המטבע שלהן. במקביל, גברה גם החדירה הסובייטית למרחב. הסובייטים קצרו הצלחות במצריים, בסוריה ומאוחר יותר בלבנון. מלחמת ששת הימים היוותה ביטוי אלים למאבק הבינומי במיזרח התיכון. חסימת תעלת סואס בעיקבות המלחמה הביאה לחרם הנפט הראשון, שהיווה מעין חזרה כללית קטנה לחרם הנפט של 1973, בעיקבות מלחמת יום הכיפורים. בשנת 1970 הצטרפה ניגריה לאופ"ק, ובעיקבות כך היו בידי מדינות האירגון 70% מיצוא הנפט בעולם. ב-49% מכלל היצוא העולמי. מדיניות ההלאמה התגברה, ומדינות אופ"ק התחילו לנקוט גם מדיניות מחירים תוקפנית, כדי להתגבר על מדיניות הפיחותים שנקטה במערב. גם החדירה הסובייטית הגוברת למצריים ולסוריה התגברה, ונחתמו עסקאות ענק של נשק בין הסובייטים ובין מדינות אלה. האמריקאים הגיבו על כך בצידוד גובר של ישראל לקראת המלחמה הבאה. ברעב, אחרי המלחמה, נשמעו רמזים על כך שהאמריקאים היו מעוניינים בתבוסה חלקית של ישראל, כדי לאלץ אותה לסגת מהשטחים שנכבשו במלחמת 1967, תוך כניעה ללחצים אמריקאים. מעורבות אמריקאית מסוג זה, אמר ההסבר, תחזיר אל חיקה את המדינות הערביות שנדרו לרעות בשדות זרים. אך נראה שהסבר זה הוא בגדר חוכמה שלאחר מעשה. למעשה, האמינו האמריקאים — בדיוק כמו הגנרלים והפוליטיקאים הישראלים — שתמונת המלחמה של 1967 תחזור על עצמה, כמימדים גדולים יותר: רהינו — ישראל תנחיל למצרים ולסוריה תבוסה כה מוחצת, שהן יתייאשו סופית מן הפנייה אל הדרך הסובייטית.

אך זה לא קרה. הסובייטים, ככל הנראה, לא נלהבו למלחמה בדיוק בגלל הסיבות שבגללן רצתה בה ארצות הברית. הם חששו מתבוסה ערבית מוחצת. לפיכך הם הוציאו את המומחים שלהם ממצריים עוד לפני המלחמה, כדי שלא יאשמו באחריות. התחלת שנות השבעים — השנים שקדמו למלחמה והשנים שאחריה, סימנו את כניסתו של גורם כלכלי חשוב נוסף למערכת של המרחב — תעשיית הנשק.

שלמה פרנקל

רבין

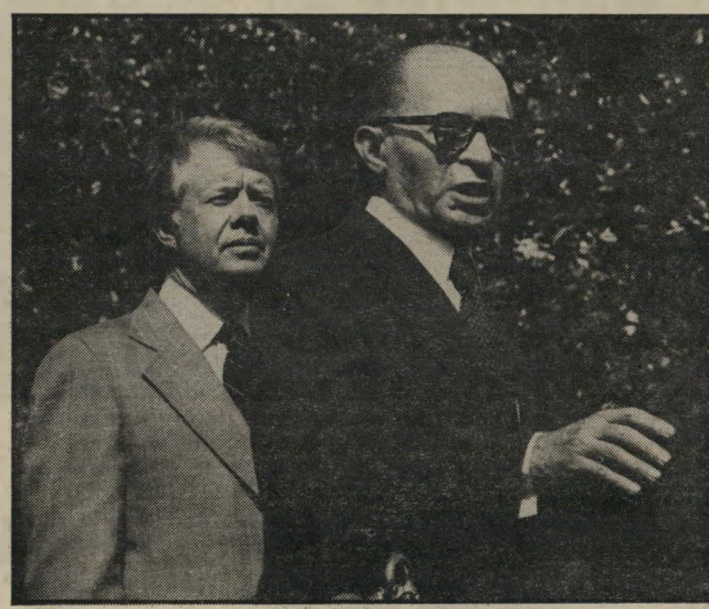
שמיר

גושפנקה חוקית

זאת היתה ביטוי לכוננתם של הסובייטים לרדות את חלקם בנפט המיזרח התיכון. האסטרטגיה שלהם היתה — איגוף מרום של חצייהאי ערב, באמצעות הצבאות המצריים. הניסיון הזה נכשל. יותר מאוחר הצליחו הסובייטים מעט יותר, באמצעות האיגוף ממערב, עלידי לוב, והאיגוף מצפון עלידי סוריה. אך בעיקרו של דבר אין לסובייטים עדיין חלק ונחלה בנפט המיזרח התיכון, מלבד שליטתם בחמשת המחוזות הצפוניים של איראן שבעיבורי המרחב.

מלחמות הנפט

שנות החמישים הצטיינו כשני תהליכים. האחד: החדירה המאסיבית של חברות נפט אמריקאיות לאזור שהיה נחלתם הבלעדית כמעט של הבריטים והצרפתים. השני: הורדה הדרגתית של מחירי הנפט. בשנת 1959 היו ההורדות דראסטיות במיוחד. המובילה היתה בריטיש פטרול ליום שהכריזה על הורדה של 18 סנט לחבית של נפט מיזרח תיכוני. חברת ההובלה של סטרארד אויל נירג'סי שבשליטת רוקפלר הכריזה על קיצוץ של עד 14 סנט במחיר ההובלה של חבית נפט מהאזור. החברות האחרות הצטרפו, והתוצאה היתה ירידה משמעותית בהכנסות של מדינות המרחב. התגובה היתה ועידת בגראד באוקטובר 1960. נציגי המדינות מייצרות הנפט התכנסו שם, והתוצאה היתה יסוד אופ"ק, שתפקידו העיקרי היה לשמור על מחירי הנפט. במרוצת שנות השישים, בעיקבות יסודה של אופ"ק, התחילו מדינות המיזרח התיכון ליצור את חברות הנפט הלאומיות, ולהפקיע, בהדרגה, את זכויותיהן של חברות הנפט המערביות. הן התחילו להעלות מחיר

קארטר ובגין השלום משתלם יותר

ב-1959 ובנסיונות אברדאהבי בשנת 1961. גילוי הנפט הוביל לעניין המוגבר שגילו מעצמות המערב במרחב, ואכן, הן הצליחו להוציא את השליטה הישירה והעקיפה במדינותיו מידי האימפריה העותומנית כבר במלחמת העולם הראשונה, כאשר המיזרח התיכון סיפק פחות מ-5% מכלל התיצובת העולמית. מעצמות המערב וברית המועצות הצליחו לשמור על שליטתן במרחב מפני הצבאות הנאצים שתקפו בשני ראשים — האחד במידבר המערבי שבצפון אפריקה, והאחר שהתקדם כלפי רומה של ברית המועצות, שבעיבורי המרחב. הקרבות של אל-עלמיין וסטלינגרד סימלו את ההצלחה של בעלות הברית.

הצטרף למהלך האמריקאי התנוות בסיוע האמריקאי לישראל — ובמיוחד חלקו הצבאי — קשורות קשר הדוק למוצר היצוא מס' 1 של המיזרח התיכון — הנפט. ולמוצר היבוא מס' 1 — הנשק. המרחב עלה על מפת הנפט בשנת 1908. כמה שנים קודם לכן, בשנת 1901, ייסד מחפשוזוב אנגלי בשם ויליאם נוקס ד'ארצי חברה בריטית צרפתית-אמריקאית שקיבלה מהשאה של איראן זיכיון להפיק נפט בקיסרות כולה, מלבד חמשת המחוזות הצפוניים, שם היה זיכיון לרוסים (הזיכיון נמצא עד היום בידי הסובייטים). כמעט הראשונה נמצא נפט בכמות משמעותית ב-1908 במסועיד-א-סר לימן, וד'ארצי יסד את החברה האנגלית פרסית, שהפכה אחר כך לחברה האנגלית-איראנית, ולבסוף נקרא שמה בריטיש פטרולים, אחת מחברות הנפט הגדולות ביותר בעולם עד היום.

עד אז הופק נפט במרחב בכמויות קטנות ולא משמעותיות. הגילוי במסועיד-א-סר לימן הבהיר את האפשרויות הטמונות באדמת המרחב, ובהדרגה התחיל המיזרח התיכון להיות אסם הנפט של העולם. אחרי הגילוי באיראן היה הגילוי החשוב בכריכוב שבעיראק בשנת 1927, בסעודיה בשנת 1936, בכויית ב-1953, בלבנון

בתרישים: סכומי הסיוע האמריקאי לישראל מ-1951 ועד 1983 במיליוני דולרים (במחירים שוטפים), מופיעים בקצות העמודות. מימין. החלק החשוך של כל עמודה מייצג את הסיוע האזרחי. החלק האפור מייצג את הסיוע הצבאי וסכום הסיוע מופיע בתוכו. עקב מיגבלות השטח אין העמודות לשנים 1951 עד 1975 עשויות לפי קנה-מידה המייצג את גודל הסכומים.